

Процедури в местата за гласуване – Избори за Народно събрание 2014

Обучителен материал

Този материал бе разработен в Института за развитие на публичната среда като проект за „Наръчник на секционните избирателни комисии” и предложен на ЦИК като алтернативна, евентуално по-удобна за ползване форма на Методическите указания на ЦИК за СИК. Впоследствие ЦИК предпочете да издаде Методическите указания в познатата от предишни избори структура, а в ИРПС преценихме, че нашият текст може да е полезен за наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции или инициативни комитети, както и за всички, които се интересуват от техниката на провеждането на изборите на ниво секция.

Материалът се отнася за масовия случай на „обикновени” секции в България и не покрива спецификите на местата за гласуване в чужбина, на плавателни съдове, подвижни СИК в страната, нито на експерименталните секции с машинно гласуване.

Текстът бе написан въз основа на Изборния кодекс, приет от Народното събрание на 05 март 2014 година, а тази онлайн версия е съобразена с [Методическите указания на Централната избирателна комисия по прилагане на Изборния кодекс за секционните избирателни комисии в страната](#).

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Ролята на Секционната избирателна комисия	4
II. Преди изборния ден	6
Получаване на изборни книжа и материали	6
Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели	6
Подготовка на изборното помещение	7
III. Кой има право да присъства в изборното помещение	8
Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията	9
IV. Кой има право да гласува в дадена секция	11
Списъци, с които работи СИК в изборния ден	11
Допустими документи за самоличност	11
Вписване на личните данни в избирателния списък	11
Особени случаи	12
V. Откриване на изборния ден	14
Отваряне на изборното помещение	14
Подготовка за начало на гласуването	14
VI. Действия при гласуване	16
Достъп на избирателите в изборното помещение	16
Бюлетина за гласуване	16
Идентификация на избирателя и допускане до гласуване	16
Процедура на гласуване	17
Действия при сгрешена бюлетина	18
Забрани и действия при нарушаване на забраните	18
Гласуване с придружител	19
VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната	20
Протоколът на СИК	20
VIII. Преброяване на гласовете	22
Първата стъпка е да се установи броят на всички бюлетини в избирателната кутия	22
Действителни и недействителни преференции	23
Третата стъпка е определянето на общия брой действителни и недействителни гласове	24
Четвъртата стъпка е преброяването на индивидуалните предпочитания (преференции)	24
IX. Действителни и недействителни гласове (чл.278)	25
X. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал	28
Попълване на протокола	28
Поправяне на грешки в протокола при попълването му	28
Подписване на протокола	29
Получаване на копие от протокола (Чл. 283)	29
Опаковане на изборните книжа и материали	30
Транспортиране на изборните книжа и материали	30
Приемане и обработка на секционния протокол от РИК	31

Текстовете в настоящия документ са отговорност на авторите и не отразяват непременно мненията и политиката на Фондация „[Америка за България](#)”. Авторите следва да бъдат цитирани при всяко преиздаване на материала, целия или част от него.

Настоящият наръчник е изготвен от [Институт за развитие на публичната среда](#) в рамките на проект „Инициатива за честни и свободни избори”, подкрепен от Фондация „Америка за България”. Първото издание на наръчника беше изготвено за изборите за членове на Европейския парламент от Република България.

Автори: Стоил Стоилов и Велко Милоев

Редакция във връзка с избори за Народно събрание 2014: Елена Андонова

© 2014, [Институт за развитие на публичната среда](#)

I. Ролята на Секционната изборителна комисия

Секционната изборителна комисия (СИК) отговаря за прилагането на Изборния кодекс в изборното помещение и в района на секцията. [ИК, чл. 100, (1), т.1].

СИК в страната се назначават от Районните изборителни комисии (РИК). В зависимост от броя на изборителите съставът на СИК е от пет до девет члена, включително председател, заместник-председател и секретар.

Изборният ден може да бъде открит и гласуването се провежда, ако присъстват повече от половината от членовете на комисията. СИК приема решения с мнозинство от две трети от присъстващите, както е показано в таблицата.

постигнато	Брой на присъстващите	Предложението се приема, ако са гласували "ЗА"	Когато не е
	9	6	
	8	6	
	7	5	
	6	4	
	5	4	

необходимото мнозинство, смята се, че предложеното решение е отхвърлено.

Решенията на СИК, протоколите и удостоверенията се подписват от председателя и секретаря. [Чл.99, (3), (6)] или според таблицата:

При отсъствие:	решенията се подписват от
на председателя	заместник-председателя и секретаря;
на секретаря	от председателя и заместник-председателя
едновременно и на председателя и на секретаря	заместник-председателя и член на комисията, определен с нейно решение, предложени от различни партии или коалиции

Сред основните задължения на СИК са следните [Чл.100]:

Съдейства на общинската администрация при подредбата на изборното помещение;

Осигурява свободно и спокойно протичане на гласуването;

Преброява гласовете за кандидатските листи и индивидуалните предпочитания (преференции) и изготвя протокол за резултатите от гласуването;

Обявява пред присъстващите и на общодостъпно място пред изборителната секция резултатите от гласуването;

Предоставя на присъстващите кандидати, наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции и инициативни комитети подписано и подпечатано копие от протокола;

- Предава протокола и изборните книжа и материали в РИК, съответно в общинската администрация в срок до 24 часа след приключване на гласуването;

- Разглежда жалби и сигнали, по които се произнася незабавно, като решението се съобщава веднага на жалбоподателя.

Разпределението на дейностите между членовете на ЦИК става с писмено решение при откриването на изборния ден [Чл. 100 (2)].

Указанията на председателя на СИК са задължителни за всички присъстващи в изборното помещение. Те могат да бъдат отменени или изменени с решение на комисията. [Чл.100 (3)]

Членовете на СИК са длъжни да носят в изборния ден отличителни знаци по образец, утвърден от ЦИК.

При изпълнение на своите правомощия членовете на СИК са длъжностни лица по смисъла на Наказателния кодекс. Правата и задълженията им започват с назначаването им и приключват след предаването на изборните книжа и материали в РИК, съответно в общинската администрация и поставянето пред секцията на копие от протокола с резултатите от гласуването и разписката с въведените данни от изчислителния център на РИК.

Решенията на СИК се обжалват в РИК.

II. Преди изборния ден

Членовете на СИК се освобождават от служебни и трудови задължения за период от три дни: за деня преди изборите, за изборния ден и за деня след изборите (Изборен кодекс, Чл.98). В тези три дни членовете на СИК са на разположение за извършване на всички дейности по подготовката и провеждането на изборите.

Получаване на изборни книжа и материали

Районната избирателна комисия, съвместно с областната и общинската администрация, предава на СИК изборните книжа и материали в деня преди изборите:

- Избирателен списък;
- Прозрачна избирателна кутия за гласуване;
- Непрозрачна кутия за отрязъците от бюлетините със серийните номера;
- Кочани с хартиени бюлетини за гласуване, които имат поредни номера и са запечатани. Общият брой получени бюлетини, броят на получените кочани, както и първият и последният фабричен номер на бюлетините от всеки кочан се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали;
- Списък за вписване на придружителите;
- Списък на заличените лица;
- Два формуляра на протокола на СИК. Фабричните номера на протоколите се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали. Формулярите на протоколите се предават запечатани в плик по начин, който позволява да се види само фабричният им номер;
- Бланки-чернови за отразяване резултатите от преброяването на предпочитанията (преференциите) за кандидатите;
- Формуляри на чернови на протокола на СИК;
- Формуляр на списък на лицата, получили копие от подписания протокол на СИК с резултатите от гласуването;
- Печат на СИК, запечатан в плик;
- Протокол за маркиране на печата на СИК;
- Образци на декларации;
- Отличителни знаци на членовете на СИК;
- Копирна машина;
- Техника, консумативи и други помощни и технически материали.

При предаването се попълват следните документи:

- [Протокол за предаване и приемане на избирателния списък](#) – Приложение № 75 от изборните книжа.
- [Протокол за предаване и приемане на изборни книжа и материали](#) – Приложение № 77.

Протоколите са подписват от председателя на СИК, член на РИК и представител на общинската администрация, определен със заповедна кмета.

Процесът на предаване и получаване на изборните материали може да бъде наблюдаван от застъпници, представители на партии, инициативни комитети и наблюдатели.

Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели

1. Пред сградата:

- Табели с формат А4, на които се изписват номерата на секциите в сградата и номерата на секциите и етажът, на който се намират;
 - Табели с размери 50/30 см, насочващи избирателите с увреждания към секцията за гласуване на първия (партерен) етаж;
2. По етажите на сградата:
- Табели с формат А4, на които се изписват номерата и местонахождението на избирателните секции и етажът.
3. Пред изборното помещение
- Табло с размери 70/50 см. На него СИК поставя образец на бюлетина за гласуване. За целта СИК използва бюлетина, върху лицевата страна на която се изписва текст „ОБРАЗЕЦ“.
 - **Табло за обявяване на кандидатските листи.** Листите се подреждат отляво надясно по възходящ ред на номерата в бюлетината.
 - Указателна табела (бял лист с формат А4), на което с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак **X** или **✓**, поставен с химикал, пишеш със син цвят. Поставя се до вратата на изборното помещение.
 - Табела с формат А4, на която се отбелязва допълнителното предназначение на секцията, определена за гласуване на избиратели със затруднения в придвижването.

Подготовка на изборното помещение

Изборните помещения се оборудват от общинската администрация. Кабините за гласуване трябва да са подредени така, че да са осигурени тайната на вота и достъп за избиратели с увредено зрение и със затруднения в придвижването.

Завесите на кабините трябва да са от непрозрачен плат в неутрален цвят, с височина най-малко 200 см от пода и да са добре осветени. В кабините се поставят маса, стол и химикал, пишеш със син цвят, и табло (бял лист формат А4), на което с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак **X** или **✓**, поставен с химикал, пишеш със син цвят. В кабините за гласуване се поставя и списъка с имената и номерата на кандидатите в кандидатските листи, изписани в един и същи размер, вид и формат шрифт.

Изборното помещение се оборудва с копирна машина като задължително се проверява нейната изправност чрез копиране на тестова страница.

Членовете на СИК подреждат масите, столовете, кабините за гласуване и останалите помощни материали, които ще се използват в изборния ден, по начин, позволяващ незабавното започване на изборния ден.

След проверката и подреждането на изборното помещение членовете на СИК го запечатват с хартиена лента с печата на общината, на която се подписват.

Изборните помещения се охраняват отвън от служители на Министерството на вътрешните работи.

III. Кой има право да присъства в изборното помещение

Право да присъстват в изборното помещение при откриването на изборния ден, по време на гласуването, при отварянето на кутиите с бюлетините и установяването на резултатите имат:

- кандидати;
- наблюдатели, упълномощени от български неправителствени организации, както и наблюдатели от международни организации;
- застъпници на кандидати и кандидатски листи на партии, коалиции и инициативни комитети;
- представители на партии, коалиции и инициативни комитети;
- представители на средствата за масово осведомяване.

При откриването на изборния ден в секцията могат да се намират и избиратели, а при установяване на резултатите от гласуването – и анкетьори на регистрирани от ЦИК социологически агенции (Изборен кодекс, **Чл. 230, чл.272**).

Наблюдателите и застъпниците на листи могат също да присъстват при получаването на изборните книжа и материали от СИК и подготовката на изборното помещение. Тези правила са показани по-долу в табличен вид.

Всички лица в изборното помещение са длъжни да следват указанията на председателя на СИК. СИК пък е длъжна да им осигури добра видимост при спазване тайната на вота. Никой, освен гласуващите в момента, **не бива да се намира на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател (Чл. 226).**

В изборното помещение не се допускат лица с поведение, накърняващо добрите нрави, както и лица, носещи предмети, опасни за живота и здравето на гражданите. Единствено представители на органите на МВР могат да влязат с оръжие в изборното помещение, когато са поканени с решение на СИК за възстановяване на реда. (**Чл. 221, чл. 222, ал. 4**)

В даден момент в изборното помещение може да се намират само по един наблюдател от една и съща организация, по един застъпник за всяка кандидатска листа, един представител от всяка партия, коалиция или инициативен комитет, по един анкетьор от регистрирана социологическа агенция. Чуждестранните наблюдатели могат да присъстват по двама, придружени от преводач. Наблюдателите, застъпниците и представителите на партии, коалиции и инициативни комитети не са обвързани с конкретна секция.

Наблюдателите, застъпниците, анкетьорите, представителите на партии и коалиции са длъжни да се легитимират пред председателя на СИК с удостоверенията, издадени им от ЦИК / РИК, съответно с пълномощно от партията, коалицията или инициативния комитет според таблицата по-долу. Длъжни са още да носят отличителни знаци и то само по образец, утвърден от ЦИК. Неспазването на това изискване е основание да бъдат отстранени от изборното помещение.

Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията

<p>11 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>	<p>12 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>
--	--

<p>13 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>	<p>14 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>
--	--

<p>15 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>
--

<p>16 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>
--

<p>17 The image content in this document has been changed. You can change the content of the image by clicking on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image. If you do not want to change the content, you can click on the image.</p>
--

Кандидатите се легитимират с копие от решението на ЦИК за регистрация на кандидатска листа. Те нямат отличителни знаци.

Изброените по-горе лица не бива да пречат на гласуването (Чл. 232. (1)).

От лицата, упълномощени да присъстват в изборното помещение, единствено наблюдателите и кандидатите могат да гласуват с удостоверение за гласуване на друго място.

Обобщение: Право да присъстват при различните дейности на изборния процес

	Наблюдатели	Застъпници на кандидати и листи	Представители на партии, коалиции	Кандидати	Анкетъори на социологически агенции
Право да присъстват при различните дейности на изборния процес					
Получаване на изб. м-ли и подготовка на помещението	Да Чл. 114 (1), т.3	Да Чл. 120 (1), т.3			Не
Откриване на изборния ден	Да Чл. 114 (1), т.4	Да Чл. 120 (1), т.4	Да Чл. 126 (1)	Да Чл. 230 (2)	Не
По време на гласуването	Да Чл. 114 (1), т.5	Да Чл. 120 (1), т.5	Да Чл. 126 (2)	Не	Не
При отваряне на кутията и броенето	Да Чл. 114 (1), т.6	Да Чл. 120 (1), т.6	Да Чл. 126 (3)	Да Чл. 272	Да Чл. 272.
При предаване на материалите	Да Чл. 114 (1), т.7				
Други права и задължения					
Задължително се легитимират с:	Удостоверение за регистриран наблюдател от ЦИК	Удостоверение за застъпник, издадено от РИК	Оригинал или заверено копие на пълномощно от партията / коалицията	Копие от решението на ЦИК за регистрация на а листа	Удостоверение от ЦИК Чл. 203
Задължителен отличителен знак по образец	Да	Да	Да	Не	Да
Право да гласува с удостоверение за гласуване на друго място	Да Чл. 114 (3)	Не	Не	Да Чл. 34. (1)	Не
Право на жалби и сигнали	Да Чл. 114 (1), т.10		Да Чл. 126 (6)		Не
Право на копие от протокола	Да Чл. 114 (1), т.9 Чл. 283	Да Чл. 120 (1), т.8 Чл. 283	Да Чл. 126 (1), т.5 Чл. 283	Да Чл. 283 +100 (1),т.8	Не

IV. Кой има право да гласува в дадена секция

(Избирателните списъци, особени случаи)

Списъци, с които работи СИК в изборния ден

В деня преди гласуването всяка СИК получава избирателен списък и списък на заличените лица.

Избирателният списък ([Приложение № 1](#)) съдържа имената на българските граждани, които имат право на глас, вписани по постоянен или настоящ адрес. За да бъдат вписани в избирателния списък по настоящ адрес, гражданите трябва предварително да са заявили това и да са получили удостоверения.

Списъкът на заличените лица ([Приложение № 9](#)) съдържа имената, ЕГН и основанията за заличаване на различни категории избиратели. Според алинея втора на член 38 от Изборния кодекс това са лицата, които:

1. са поставени под запрещение;
2. изтърпяват наказание лишаване от свобода;
3. са вписани в избирателния списък по настоящия им адрес;
4. имат издадено удостоверение за гласуване на друго място;
5. пожелали са да упражнят правото си на глас извън страната;

Срещу всяко име е кодирано основаниято за включването на лицето в списъка.

Допустими документи за самоличност

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта
- Зелен паспорт – за родените до 31.12.1931 година

Учениците и студентите, когато гласуват в секция по избор в населено място, различно от постоянния им адрес, са длъжни да представят документ за самоличност, както и ученическа или студентска книжка, заверена от учебното им заведение за съответната учебна година или семестър, както и декларация по образец ([Приложение № 74](#)), че не са гласували и няма да гласуват на друго място. [Чл. 241 (1), т. 2; чл. 263 (4)]

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение със снимка от МВР, че е в процес на издаване на лични документи. [Чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал“, датата и номерата на секцията. [Чл. 264, (5)]

Вписване на личните данни в избирателния списък

Председателят или определен с решение член на СИК сравнява внимателно данните от личната карта (или зеления паспорт, или удостоверението от МВР) с тези от избирателния списък – това са трите имена и постоянния адрес. След това, без да се четат на глас, се вписват ЕГН, видът и номерът на документа за самоличност, съответно – удостоверението от МВР. [Чл. 264, (1)]

Ако в документа, представен от избирателя, едно от имената е различно спрямо избирателния списък, но постоянният адрес съвпада, в графата „Забележки“ се отбелязват трите имена така, както са изписани в документа – личната карта, зеления паспорт или удостоверението от МВР. [Чл. 264, (2)]

Особени случаи

Името на избирателя липсва в списъка

СИК ще провери по постоянния адрес на избирателя от личната му карта дали той наистина трябва да гласува в тази секция. Ако е така, СИК проверява списъка на заличените лица.

Избирателят Е в списъка на заличените лица.

СИК проверява основанието.

Името на избирателя НЕ Е в списъка на заличените лица.

СИК дописва трите имена и данните от личната карта **в допълнителната страница на списъка (под чертата)**.

Срещу името пише „ПО“, „МП“, „НА извън ЕС“ или „Уседналост“

СИК трябва да поиска от избирателя да представи удостоверение от общинската /кметството, че е отпаднало основанието за заличаването му от избирателния списък – [Приложение № 18](#).

Срещу името на избирателя пише „МВНР“ или „УГДМ“.

СИК дописва избирателя **под чертата**.
Случай „МВНР“: избирателят подава декларация по [Приложение № 16](#). Случай „УГДМ“: СИК задържа удостоверението за гласуване на друго място.

Избирателят няма удостоверение.

СИК го уведомява, че и в изборния ден може да се обърне към кмета на общината, района, кметството или кметския наместник.

Избирателят представя удостоверение.

- С хоризонтална линия СИК зачертава името му в списъка на заличените лица. В графата „Забележки“ се отбелязва причината.
- Дописват се трите имена и данните от личната карта **в допълнителната страница на списъка (под чертата)**.
- В графата „Забележки“ се вписва „Издадено удостоверение по чл.40, алинея 2 от ИК“.
- СИК задържа удостоверението от общинската администрация и го прилага към избирателния списък.

Решението на секционната изборителна комисия, свързано с недопускане на изборител до гласуване, е писмено и се връчва на изборителя от СИК. Решението може да се оспорва пред районната изборителна комисия, която се произнася незабавно (не по-късно от един час от получаване на оспорването/жалбата).

Изборители с удостоверение за гласуване на друго място

Те се издават от общинските администрации по постоянен адрес на лицето само на кандидати, членове на СИК, ОИК, РИК и наблюдатели. Такъв изборител се вписва от СИК в допълнителната страница на изборителния списък, като удостоверението се задържа от СИК и прилага към списъка. [Чл. 34; Чл. 240]

Лица с увредено зрение или със затруднения в придвижването

Таква изборители могат да гласуват в определена от РИК секция на първия етаж (партера) или в друга подходяща секция по техен избор. Имената и личните им данни се вписват в допълнителната страница на изборителния списък и след представяване на декларация по образец, че не са гласували и няма да гласуват на друго място - [Приложение № 74](#) от изборните книжа. Декларацията се прилага към изборителния списък. [Чл. 10, чл. 235]

Ученици и студенти

Учениците и студентите редовно обучение имат право да гласуват в секция по техен избор в мястото, където учат. След като представят документ за самоличност и заверена ученическа или студентска книжка, те попълват и подписват декларация по образец, че не са гласували и няма да гласуват повторно – [Приложение № 74](#) от изборните книжа. Имената и личните им данни се вписват в допълнителната страница на изборителния списък. По време на гласуването документът за самоличност и книжката остават при член на СИК. След като гласуват и подпишат списъка, в книжката се отбелязва „Гласувал“, дата и място. Книжката се подписва от председателя или секретаря и от още един член на СИК – предложени от различни партии или коалиции. Декларацията се прилага към изборителния списък. [Чл.241.]

Лица, заети в произвеждането на изборите

Членовете на СИК и на охраната, ако не фигурират в изборителния списък, имат право да гласуват след вписване в допълнителната страница на изборителния списък и след подписване на декларация по образец, че не са гласували и няма да гласуват на друго място [Приложение № 74](#) от изборните книжа. Декларацията се прилага към изборителния списък. [Чл. 233.]

V. Откриване на изборния ден

Отваряне на изборното помещение

Членовете на СИК се събират пред изборното помещение поне 10 – 15 минути преди началото на изборния ден, определено със закон за 6.00 часа. Ако отсъства член на комисията, по телефона се установява дали ще се яви или не. Изборното помещение се разпечатва в 6.00 ч. от председателя на СИК, ако присъстват повече от половината членове на комисията.

За да се отвори изборното помещение, трябва да присъстват най-малко:

- 3 членове при 5-членни СИК,
- 4 членове при 6- и 7-членни СИК
- 5 членове при 8- и 9-членни СИК.

Ако в 6.00 ч. са налице повече от половината членове на СИК, но отсъства председателят, изборното помещение се разпечатва и изборният ден се открива от зам.-председателя.

При липса на кворум не бива да се отваря изборното помещение, а се уведомява РИК кои членове не са се явили.

Ако до един час не се явят липсващите членове на СИК, РИК назначава необходимия брой членове от резервите. Когато отсъства член на ръководството на СИК или цялото ръководство, РИК назначава някой от членовете на съответната длъжност (и).

Когато са налице поне половината от членовете на СИК, включително новоназначените, изборното помещение се отваря и започва подготовка за откриване на изборния ден.

Председателят на СИК приканва присъстващите да заемат местата си (Вижте раздел **III. Кой има право да присъства в изборното помещение.**) Председателят или определен член на СИК проверява личните карти и документите, които удостоверяват правото им да присъстват (акредитациите). Председателят на СИК информира присъстващите за правата и задълженията им, включително задължението да носят отличителните си знаци. Добра практика е да се обявяват гласно дейностите, които СИК извършва на този етап.

Подготовка за начало на гласуването

1. Председателят на СИК проверява наличието на бюлетините и другите изборните книжа и материали, както и дали избирателната кутия и кутията за отрязъците от бюлетините са празни и изправни.
2. Председателят на СИК проверява целостта на плика с печата на СИК, изважда печата и го наранява/ маркира по начин,който да направи печата уникален. За това се съставя протокол – [Приложение № 82](#) от изборните книжа, който съдържа не по-малко от 3 отпечатъка,направени с маркирания вече печат. Протоколът се подписва от членовете на СИК.

След маркирането на печата на СИК, той не бива да бъде изнасян от изборното помещение, да бъде полаган на каквито и да било други повърхности, освен на бюлетините, протоколите и книжните ленти за опаковане.

3. След проверката, при която на присъстващите е показано, че избирателната кутия и кутията за отрязъци са изправни и празни, те се затварят и запечатват с хартиени

ленти, на които се полагат печатът на СИК и подписите на присъстващите членове. Лентите трябва да се поставят от всички страни по начин, който не позволява отварянето на избирателната кутия без да се наруши целостта им.

4. Определят се функциите на членовете на СИК и се записват в решение на комисията.

След извършване на горните действия председателят на СИК обявява изборния ден за открит.

VI. Действия при гласуване

Достъп на избирателите в изборното помещение.

Избирателите се допускат един по един, като с предимство се ползват майките с малки деца, бременните жени, хората с увреждания и възрастните.

Членът на СИК, който поканва избирателя в изборното помещение, го насочва към член, който работи с избирателния списък.

Бюлетина за гласуване

Изборите за народни представители се провеждат с интегрална бюлетина. ([Вижте образец на бюлетината.](#)) Тя съдържа наименованието и номера на избирателния район, а под него - названията на политическите партии, коалиции и инициативни комитети, издигнали кандидати. Пред името на всяка партия, коалиция или независим кандидат има квадратче със съответния номер. В това квадратче избирателят отбелязва с **X** или **✓** своя избор.

В дясната страна на бюлетината има отпечатани кръгчета с поредни номера. Те съответстват на мястото, което заема всеки кандидат в съответната кандидатска листа. Броят на кандидатите в една кандидатска листа не може да надхвърля удвоения брой мандати в многомандатния изборен район. В едно от кръгчетата избирателят може да постави знак **X** или **✓**, за да изрази преференция (предпочитание) - ако желае, за предпочетен от него кандидат от вече избраната партия или коалиция.

Бюлетините са подредени в кочани. Всяка има сериен номер, отпечатан върху кочана и върху отрязък на лицевата страна, в долния десен ъгъл на самата бюлетина. **Отрязъкът трябва да бъде отстранен от СИК преди пускането на бюлетината в избирателната кутия.** Кочанът, бюлетината и отрязъкът са отделени с перфорация.

На гърба на бюлетината са обозначени места за поставяне на печата на СИК.

Идентификация на избирателя и допускане до гласуване

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта;
- Зелен паспорт – за родените до 31.12. 1931 година;
- Учениците и студентите, когато гласуват в секция по избор в населено място, различно от постоянния им адрес, са длъжни да представят и ученическа или студентска книжка, заверена от учебното им заведение за съответната учебна година или семестър. [Чл. 241 (1), т. 2; чл. 263 (4)]

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение със снимка от МВР, че е в процес на издаване на лични документи. [чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал“, датата и номера на секцията. [Чл. 264, (5)]

Член на СИК установява самоличността на избирателя като извършва следното:

- Намира името му в избирателния в списък. Сравняват данните от документа за самоличност с тези от избирателния списък (това са трите имена и постоянният адрес), без да ги чете на глас.
- Вписва в избирателния списък единния граждански номер (ЕГН), вида и номера на документа за самоличност, без да ги чете гласно.

- Задържа документа на избирателя, докато той упражнява правото си на глас и се подпише в избирателния списък.

За всички случаи, когато името на избирателя не може да бъде намерено в списъка, следвайте указанията от раздел **IV. Кой има право да гласува в дадена секция.**

Процедура на гласуване

След удостоверяване на самоличността на гласоподавателя и вписването на неговите данни в избирателния списък член на СИК отделя внимателно само една бюлетината от кочана. Забранено е да се откъсват бюлетини от кочана предварително и да се полага печатът на СИК на гърба им освен в момента на подаването на бюлетината на избирателя.

Отделянето на бюлетината от кочана трябва да става внимателно, за да се избегне повреждане около перфорацията. Бюлетината се разгъва и се проверява дали е по образец, дали е празна и за фабрични дефекти. Ако бюлетината не е отпечатана съгласно утвърдения образец или е попълнена, или има зацапвания, или механични увреждания, СИК я отделя и написва върху гърба ѝ „унищожена“.

След като членът на СИК и избирателят се уверят, че бюлетината е само една, че не е попълнена и отговаря на образца, членът на СИК полага печат на обособеното за това място на гърба на бюлетината и я подава на избирателя. Членът на СИК показва как се сгъва бюлетината, така че преди пускането в избирателната кутия да може да се положи вторият печат на СИК и да се отдели контролният отрязък със серийния номер, без да се види как избирателят я е отбелязал. ([Решение № 912-ЕП ОТНОСНО: начина на сгъване на бюлетината и откъсване на отрязъка с номера](#) от 12.09.2014)

За да бъде действителен гласът за партия, коалиция или независим кандидат, избирателят поставя знак **X** или **✓** със син химикал само в едно от квадратчетата в лявата страна на бюлетината с номерата на кандидатските листи. След това, ако желае да изрази преференция за кандидат от избраната вече листа, отбелязва неговия номер в дясната част на бюлетината – само с един син знак **X** или **✓**. Всякакви други допълнителни знаци и дописвания ще направят гласа недействителен.

Избирателят влиза в кабината за гласуване, отбелязва вота си върху бюлетината, сгъва я така, че да се вижда отрязъкът със серийния номер и излиза със сгънатата бюлетина.

В кабината може да има само един избирател!

След излизане от кабината избирателят подава бюлетината на член на СИК, който сравнява серийния номер от контролния отрязък със серийния номер от кочана. Ако те съвпадат, членът на СИК полага втори печат на обозначеното място, отделя контролния отрязък и го пуска в отделна непрозрачна кутия, а избирателят пуска бюлетината в урната.

След това полага подпис срещу името си в избирателния списък, получава личните си документи и напуска помещението.

- Забранено е да се разгъва бюлетината при откъсване на отрязъка.
- Не се допуска избирателят да пусне бюлетината в урната, без да е положен върху нея втори печат и без да е отделен контролният отрязък.

При несъответствие на серийните номера бюлетината се обявява за недействителна и това се отбелязва на гърба ѝ, без да се разгъва. В графата „Забележки“ на избирателния

списък се отбелязва „Бюлетина по чл. 265, ал. 5 от ИК“. Избирателят не се допуска да гласува отново.

Действия при сгрешена бюлетина

Избирател, който сгреша при поставянето на знака, изразяващ неговия вот, може да върне сгънатата сгрешената бюлетина и да получи нова. Това право се предоставя на избирателя само веднъж.

Без да се разгъва, на гърба на върната бюлетината се изписва "СГРЕШЕНА", подпечатва се с печата на СИК и се подписва от председателя, секретаря и член на комисията, предложени от различни партии и коалиции. Бюлетината се отделя настрана.

Забрани и действия при нарушаване на забраните

1. Общи забрани

- Забранява се предварителното раздаване на изборни книжа и материали.
 - Забранява се изнасянето на избирателните кутии, избирателните списъци, печата на СИК и бюлетините извън изборното помещение след приемането им от СИК в предизборния ден, по време на гласуването и при преброяването на гласовете.
 - Забранява се изнасянето на бюлетини от избиратели извън изборното помещение.
 - Забранява се гласуване извън изборното помещение, освен при гласуване с подвижна избирателна кутия.
 - Забранява се присъствието на други лица, освен гласуващи в момента избиратели, на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател.

2. Забрани за вписване в бюлетината на специални символи

- Вписването в бюлетината на специални символи като букви, цифри или други знаци прави гласа недействителен.
- Върху кочана също не бива да се вписват каквито и да било символи като букви, цифри или други знаци.

3. Забрана за заснемане на вота

- Забранява се използването на мобилни телефони, фотоапарати или друга възпроизвеждаща техника с цел заснемане на начина на гласуване. При нарушаване на забраната СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея текст „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 227" и същото обстоятелство се отбелязва в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.

4. Забрана за показване начина на гласуване

- Забранява се след попълване на бюлетината и преди пускането ѝ в избирателната кутия избирателят да я разгъва и да показва как е гласувал. При нарушаване на тази забрана СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 228" и отбелязва това обстоятелство в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.

Бюлетините, които са унищожени, сгрешени и върнати или недействителни поради нарушаване на забрани не се пускат в избирателната кутия и не се смесват с бюлетините от кутията след отварянето ѝ. Те се описват в протокола на СИК.

За удобство при боравенето с тази терминология ползвайте следната таблица.

Сгрешени	Сгрешени и върнати от избирателя. Избирателят има право на нова бюлетина.
Унищожени	- ползвани за образец пред изборното помещение; - бюлетини с фабричен дефект или повредени при отделянето от кочана – такава бюлетина не се дава на избирателя.
Недействителни:	
недействителни бюлетини по чл. 227	Заснет вот
недействителни бюлетини по чл. 228	Показан вот
недействителни бюлетини по чл. 265, ал. 5	Несъответствие на серийния номер от отрязъка спрямо серийния номер от кочана

Гласуване с придружител

Избирател с увредено зрение или със затруднения в придвижването, което не му позволява да гласува сам, може да поиска помощта на придружител.

Разрешението се дава от председателя на СИК. При оспорване на това решение от член на СИК, въпросът се решава с гласуване в комисията. При наличие на разрешение придружителят трябва да удостовери самоличността си с лична карта. В графа „Забележки“ на избирателния списък се записват трите имена и ЕГН на придружителя; тези данните се записват и в Списъка на придружителите, където придружителят се подписва след гласуването. След приключване на гласуването този списък се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Ако избирателят е с увреждане, което не му позволява да се подпише срещу името си в избирателния списък, член на СИК отбелязва „гласувал“ и се подписва. Това обстоятелство се описва в графата „Забележки“.

Не могат да бъдат придружители следните лица:

- членове на СИК;
- представители на партия, коалиция от партии или инициативен комитет;
- застъпници;
- наблюдатели;
- лице, което е било вече придружител на двама други избиратели.

Неграмотността не е основание за гласуване с придружител.

След приключване на гласуването в края на изборния ден и преди отварянето на избирателната кутия председателят и секретарят на СИК се подписват под името на последния избирател, който е вписан в допълнителната страница на избирателния списък.

Раздел IV. Кой има право да гласува в дадена секция описва процедурите, за всеки от следните особени категории избиратели:

- с удостоверения за гласуване на друго място;
- ученици и студенти, гласуващи не по постоянния си адрес;
- лица, заети в провеждането на изборите (членове на СИК и охрана);
- лица с увредено зрение или със затруднения в придвижването, гласуващи в секция по техен избор;

VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната

Гласуването приключва в 19.00 часа. Ако в този момент пред изборното помещение чакат избиратели, председателят и секретарят на СИК установяват техния брой и събират документите им за самоличност. Само тези избиратели се допускат да гласуват след 19.00 часа, но не по-късно от 20.00 часа. (Изборен кодекс, чл.220)

След като и последният избирател напусне изборното помещение, председателят на СИК обявява изборния ден за приключил. (чл. 270 (1))

На присъстващите се осигурява пряка видимост при преброяването на гласовете. Преброяващият гласовете съобщава на висок глас резултатите, които установява.

Присъстващите са длъжни да спазват реда в помещението, да следват указанията на председателя и да не се намесват в работата на СИК.

Само представителите на СИК са компетентни да установят кой глас е действителен или не!

Преди да започне да преброява гласовете, СИК определя с решение кой от членовете ѝ ще има достъп до бюлетините и ще брой, кой ще попълва протокола, кой ще опакова бюлетините и книгата и т.н.

Кутията с отрязъци от бюлетините със серийните номера се отстранява от масата, а след приключване на броенето, се прибира в чувала заедно с бюлетините и другите книжа и материали.

Протоколът на СИК

Протоколът се състои от отделни листове, всеки от които е отпечатан на химизирана хартия в три екземпляра. Всеки лист съдържа две страници, номерирани последователно. В долния десен ъгъл на всяка страница от протокола са отпечатани уникален фабричен номер и два черни правоъгълника.

На всеки ред от протокола са дадени указания за попълването му, които СИК трябва да следва стриктно. Вижте [Приложение 87](#) от изборните книжа.

СИК започва работа с Част I от черновата на протокола. Беловата не бива да се използва за подложка при писане, защото е на химизирана хартия.

В буква А, Част I, се вписва броят на регистрираните кандидатски листи.

Буква Б – отбелязва се броят на бюлетините, получени от СИК предния ден според протокола за приемане и предаване на изборните книжа и материали.

Точка 1 – брой избиратели според избирателния списък – според протокола за приемане и предаване на списъка.

Точка 2 – СИК преброява избирателите, вписани в допълнителната страница на избирателния списък (под чертата).

Точка 3 – СИК определя броя на всички гласували според подписите в списъка, включително подписите в допълнителната страница (под чертата). На този етап е поставена и първата контрола в протокола: Числото по т. 3 трябва да е равно на числото по т. 6 и да е по-малко или равно на сумата от числата по т. 1 и 2.

Точка 4 – приложения към изборителния списък. Описват се само приложенията към изборителния списък удостоверения:

- a) удостоверения по чл. 40, ал. 1 от Изборния кодекс за това, че не е налице или е отпаднало основанието за включването на изборител в списъка на заличените лица;
- b) удостоверенията за гласуване на друго място (чл. 240 във връзка с чл. 34 от ИК);
- c) декларации, подадени от лицата, вписани в допълнителната страница (под чертата)

Следващата стъпка е да се преброят и опаковат бюлетините, останали извън урната – точка 5 на протокола:

- a) неизползваните бюлетини;
- b) унищожените бюлетини. Това са бюлетините, унищожени от СИК при някое от следните обстоятелства:
 - използвани като образци пред изборното помещение;
 - повредени при отделянето на бюлетината от кочана;
 - повредени по друг начин и станали неизползваеми – например бюлетини с фабричен дефект;
- c) недействителни бюлетини по чл. 265, ал. 5 от Изборния кодекс – с несъответствие на серийния номер от отрязъка спрямо серийния номер от кочана;
- d) недействителни бюлетини по чл. 227 – със заснет вот;
- e) недействителни бюлетини по чл. 228 – с показан вот;
- f) сгрешените бюлетини по чл. 267, ал. 2 - които изборителят е попълнил погрешно и е върнал, преди да поиска нова бюлетина.

След преброяването и описването им всички бюлетини по тази точка се опаковат поотделно, запечатват се с хартиени ленти на пакети по видове и се отстраняват от мястото за броене.

Полезно е на този етап да се препоредят масите така, че да се осигури достатъчна работна повърхност за сортирането на бюлетините от урната и добра видимост за всички присъстващи. От масата за броене се отстраняват всички вещи освен урната и черновите листа за записване на резултатите. (чл. 276).

Председателят вече може да обяви пред присъстващите, че се пристъпва към отварянето на изборителната кутия и преброяването на гласовете.

VIII. Преброяване на гласовете

След като масата за броене е подготвена, избирателната кутия се отваря, бюлетините се изсипват, разгъват се и се подреждат на купчинки с лицевата страна надолу. Обичайно на този етап председателят на СИК показва на всички присъстващи, че кутията е празна и я оставя настрана.

Първата стъпка е да се установи броят на всички бюлетини в избирателната кутия.

Бюлетините се преброяват и числото се записва в т. 6 на протокола.

И на този етап СИК работи само с черновата на протокола!

Точка 6 - СИК трябва да направи проверка на контрола – броят на намерените в избирателната кутия бюлетини (числото по т. 6 от протокола) трябва да е равно на броя на гласувалите избиратели според подписите в избирателния списък (числото по т. 3 от протокола).

Втора и особено сложна стъпка е сортирането на бюлетините по кандидатски листи и като действителни и недействителните гласове.

Всяка бюлетина, извадена от урната, е един глас за партия, коалиция или независим кандидат (кандидатски листи) – той може да бъде действителен или недействителен. СИК не бива да смесва недействителните гласове (от урната) с унищожените, сгрешените и невалидните бюлетини, останали извън нея – последните следва да са вече описани, опаковани и отстранени от мястото за броене.

На този етап СИК проверява само действителни или недействителни са гласовете за кандидатски листи – без значение дали и какви преференции са отбелязани в кръгчетата в дясната част на бюлетината.

ГЛАСЪТ Е ДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 278, ал. 2 от ИК):

- бюлетината е по установен образец;
- на гърба на бюлетината са положени два печата на съответната СИК;
- върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак „X“ или „V“ с химикал, пишещ със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване;
- знакът „X“ или „V“ не навлиза в квадратче за гласуване за друга листа;
- върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци;

Когато бюлетината има отклонения, дължащи се на дефекти и грешки при производството, или когато върху нея има механични увреждания или зацапвания, гласът се брои за действителен.

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изброените по-горе изисквания за действителност на гласа, но не е откъснат долният десен ъгъл с поредния номер на бюлетината в кочана, **гласът се брои за действителен**, ако номерът на бюлетината **съвпада** с някой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

По действителността на вота трябва да се вземе писмено решение, в което да се опише поредният номер на бюлетината, както и трите имена на члена на комисията, който е отговорял за откъсване на отрязъците с фабричните номера от бюлетините.

ГЛАСЪТ Е НЕДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 278, ал. 3 от ИК):

- бюлетината не е по установения образец;
- на гърба на бюлетината не се съдържат два броя печати на съответната СИК;
- в бюлетината има вписани символи, като букви, цифри и други знаци;
- върху бюлетината знакът „X“ или „V“ не е отбелязан с химикал, пишещ със син цвят;
- вотът на избирателя не е отбелязан със знак „X“ или „V“;
- върху бюлетината няма отбелязан вот на избирателя за кандидатска листа (в квадратче за гласуване), независимо дали има отбелязване в кръгче за предпочитания;
- върху бюлетината има отбелязване в квадратчетата пред две или повече кандидатски листи.

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изискванията за действителност на гласа, но не е откъснат долният десен ъгъл с поредния номер на бюлетината в кочана, **гласът се брои за недействителен**, ако номерът на бюлетината **не съвпада** с никой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

Действителни и недействителни предпочитания

- липсата на отбелязване за предпочитания (предпочитание) не прави недействителен гласа за партия или коалиция;
- недействителността на вот за предпочитания също не води до недействителност на гласа - той се брои като действителен за отбелязаната кандидатска листа;
- отбелязването на предпочитания (предпочитание), когато е гласувано за независим кандидат, не опорочава вота на избирателя. Гласът е действителен и се брои за независимия кандидат;
- предпочитанията не се зачита и не се брои, ако има отбелязване в повече от едно кръгче. В този случай се брои само гласът за отбелязаната листа.

Изброените по-горе разпоредби на Изборния кодекс са резюмирани в следващия раздел – **IX. Действителни и недействителни гласове**. Там са дадени също графични и таблични примери на различни случаи, които могат да възникнат в изборния ден.

Методическите указания на ЦИК за секционните избирателни комисии тълкуват едно ново понятие, въведено за първи път в изборната практика с новия Изборен кодекс – **„недействителен глас по кандидатски листи“**.

Когато в бюлетината има отбелязване в квадратчето за една листа, но бюлетината не отговаря на останалите изисквания за действителност (не е по образец, не е гласувано с установения в закона знак, няма два печата на гърба от съответната СИК или са добавени специални символи - букви, цифри и други знаци), е налице недействителен глас за кандидатската листа.

Броят на недействителните гласове за съответните листи се вписва в т. 9 от протокола срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в колоната „Недействителни гласове“.

Броят на бюлетините, върху които няма отбелязване за нито една листа (празна бюлетина) или са зачертани всички листи, или е гласувано за повече от една листа, се вписва в най-долния ред на колоната „Недействителни гласове“ по т. 9 от протокола.

Броят на действителните гласове, подадени за отделните кандидатски листи, се вписва в т. 9 от протокола, на реда срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в графа „Действителни гласове“.

Поради тази уникална особеност на новото българско изборно законодателство Методическите указания на ЦИК за секционните избирателни комисии предвиждат

сортирането на гласовете като действителни и недействителни и по кандидатски листи да става едновременно.

На всяка бюлетина СИК ще погледне в кое квадратче за партия, коалиция или независим кандидат има поставен знак. Съответно бюлетините се подреждат в два реда купчинки: действителни гласове по купчинки за всяка кандидатска листа и недействителни гласове – също на купчинки по кандидатски листи. При недействителните ще има още купчинка – с бюлетините, в които изобщо няма поставен знак (празни), или е отбелязана повече от една листа или са зачертани всички листи. Тоест това са недействителни гласове „изобщо“, които не могат да бъдат отнесени към никоя партия, коалиция или независим кандидат.

След като всички бюлетини от избирателната кутия са сортирани, СИК ще преброи по колко са във всяка купчинка и ще впише числата в т. 9 на протокола – „Разпределение на гласовете по кандидатски листи“. Тук срещу всяка листа се вписват в съответната колона действителните и недействителните гласове, подадени за нея, като в колоната за недействителните гласове има допълнителен ред – за гласовете, които са недействителни „изобщо“.

Третата стъпка е определянето на общия брой действителни и недействителни гласове.

Установява се броя на действителните и броя на недействителните гласове и се вписват в т. 7 – брой на недействителните гласове; в т. 8 – брой на действителните гласове.

Действителните и недействителните гласове (бюлетини, извадени от избирателната кутия) се подреждат на отделни купчинки според това в кое от квадратчетата за гласуване има поставен знак. Недействителните бюлетини, върху които няма поставен знак в квадратче за гласуване или има поставен знак за повече от една листа, се подреждат на отделна купчинка.

Действителните гласове се подреждат на купчинки по кандидатски листи. Бюлетините от всяка купчинка се броят отделно.

Установява се сумата от всички гласове в т. 9 – колона „Действителни гласове“ и резултатът се вписва в т. 8 на протокола.

Аналогично, намира се сумата от всички гласове в т.9 – колона „Недействителни гласове“ и резултатът се отбелязва в т. 7 на протокола.

На този етап се прави проверка по контрола дали сумата от числата по т. 9, колона „Действителни гласове“ е равна на числото по т. 8 от протокола, както и дали сумата от числата по т. 9, колона „Недействителни гласове“ е равна на числото по т. 7 от протокола.

Когато действителността или недействителността на някой глас е оспорена, СИК взема решение за това дали гласът е действителен или недействителен, за което се съставя протокол (чл. 279, ал. 3 от ИК). На гърба на бюлетината се отбелязва номерът на решението, основанието за недействителност и се полагат подписи от председателя и секретаря на СИК. Протоколът по чл. 279, ал. 3 от ИК се прилага към протокола на СИК с изборните резултати.

Четвъртата стъпка е преброяването на индивидуалните предпочитания (преференции).

По този въпрос ЦИК е взела [решение № 634 от 22 юли 2014 г.](#), което съдържа три точки:

1. След установяване броя на действителните гласове и вписването им в протокола на СИК с резултатите от гласуването, подадени за всяка листа, се пристъпва към преброяване на преференциите (предпочитанията) за всеки един от кандидатите по листи.

За целта се използват бланки-чернови за отразяване на резултатите от преброяването на преференциите (предпочитанията) съгласно приложението.

2. Преброяването на предпочитанията (преференциите) се извършва последователно по листи на партии и коалиции по реда на отпечатване в бюлетината. Председателят или член на СИК, определен с нейно решение, взема бюлетина от купчинката с действителни гласове за съответната партия или коалиция, показва я и обявява поредния номер на кандидата, както и:
- отбелязаната преференция (предпочитание) или
 - че няма отбелязана преференция (предпочитание) или
 - че е отбелязана преференция (предпочитание) в повече от едно кръгче със знак „X“ или „V“ с химикал, пишещ със син цвят.
3. При наличието на преференция (предпочитание) членът на СИК, определен с нейно решение, отбелязва една чертичка срещу името на кандидата, за когото е преференцията (предпочитанието), в бланката - чернова за отчитане на преференции. Във всяка кутийка в бланката - чернова за отчитане на преференциите (предпочитанията) се нанасят последователно пет чертички - четирите вертикални, петата хоризонтална върху тях. Кутийките се запълват последователно.
4. При липса на преференция (предпочитание) или при наличие на отбелязване в бюлетината знак „X“ или „V“ с химикал, пишещ със син цвят, в повече от едно кръгче, в бланката чернова се отбелязва чертичка на реда, озаглавен „Действителни гласове без преференции“. Чертичките се групират по начина, определен в т. 3, изречение второ.
- Под „действителни гласове без преференции“ се разбира бюлетина, намерена в кутията за гласуване, върху която вотът на избирателя е отразен със знак „X“ или „V“ само върху едно от квадратчетата за гласуване, бюлетината отговаря на всички останали изисквания за действителност, в нито едно от кръгчетата няма отбелязан знак „X“ или „V“ с химикал, пишещ със син цвят или в повече от едно кръгче е поставен знак „X“ или „V“ с химикал, пишещ със син цвят.
5. След установяване на начина на гласуване с преференции (предпочитания) се преброяват чертичките, отразени срещу името на всеки един от кандидатите, както и чертичките, отразени на реда, озаглавен „Действителни гласове без преференции“. Получените числа се вписват в бланката-чернова за отчитане на преференциите (предпочитанията) в колона „Общо“.
6. След преброяването на всички подадени преференции за всеки от кандидатите от всички листи под номерата на всеки кандидат от съответната листа в - т. 10 на лист 2 от протокола на СИК се вписват получените за него преференции.
7. Преди пренасяне на броя на преференциите (предпочитанията) от бланката-чернова за преброяване на преференциите (предпочитанията) в протокола на СИК - т. 10 на лист 2, се извършва проверка дали общият брой на разпределените по кандидати преференции (предпочитания) съответства на броя на действителните гласове за съответната кандидатска листа съгласно отбелязването по т. 9, колона „Действителни гласове“ на лист 1 от черновата на протокола на СИК.

Контролата се извършва, като се сумират броят на преференциите (предпочитанията) за всеки един от кандидатите в колона „Общо“ с броя на действителните гласове без преференции (предпочитания) - колона „Общо“ от бланката чернова.

Цитраното решение на ЦИК означава, че за всяка партия или коалиция гласовете, подадени за нея, се сортират на толкова купчинки, колкото са имената на кандидатите, регистрирани в листата. Удобно би било купчинките да се номерират с цифрите от 1 до колкото кандидати има в листата плюс купчинки за бюлетини без отбелязана преференция или с невалидна преференция.

Подходящо е броенето да се извършва по възходящ ред на номерата, с които партиите и коалициите са изписани на бюлетините. За да се освободи място за сортирането, купчинките бюлетини за отделните листи могат да се свият на рула или да се сложат по друг подходящ начин, но е редно да останат достъпни за наблюдение.

За определяне валидността на преференциите могат да се ползват графичните примери и таблицата от Раздел IX - Действителни и недействителни гласове.

IX. Действителни и недействителни гласове (чл.278)

Всяка бюлетина, извадена от урната, е един глас за партия, коалиция или независим кандидат (кандидатски листи) – той може да бъде действителен или недействителен. **Не смесвайте недействителните гласове (от урната) с унищожените и невалидни бюлетини, останали извън нея.**

Върху всяка бюлетина с действителен глас за листа може да има изразено валидно или невалидно предпочитание (преференция) за индивидуален кандидат от листата.

За да бъде гласът ЗА ЛИСТА действителен, трябва да са изпълнени ВСИЧКИ от изброените по-долу условия.

1. Това трябва да е официалната бюлетина на Централната избирателна комисия (**бюлетина „по образец“**). Не е пречка, ако по нея има фабрични дефекти, увреждания или зацапвания. На гърба ѝ да има **два печата на СИК**.
2. Да **липсват „специални символи“**, тоест всякакви букви, цифри, зачертавания или знаци освен **X** или **✓**, нанесени със син цвят, и то само в квадратчетата с номерата на кандидатските листи или с номерата на кандидатите
3. В лявата част на бюлетината с названията на партиите, коалициите и инициативните комитети (кандидатски листи) трябва да има **един и само един знак X** или **✓**, **нанесен със син химикал в едно квадратче** с номера на листа. **Няма значение дали е отбелязана преференция** в дясната част на бюлетината.
4. Синият знак **X** или **✓** трябва да е поставен така, че **да е ясна волята на избирателя**. Например намерението на избирателя е ясно, ако знакът **X** или **✓** излиза извън квадратчето за дадена листа, но не навлиза в друго квадратче.

Ако дори едно от тези изисквания не е изпълнено, гласът е недействителен.

Вижте графичните примери в края на този раздел за различни видове отбелязвания, при които гласът е действителен или недействителен.

Валидност на преференциите

Когато бюлетината съдържа действителен глас за партия или коалиция, преференцията за кандидат от избраната листа е действителна ако:

- в дясната част на бюлетината има знак **X** или **✓**, нанесен със син химикал
- само в едно от квадратчетата с поредни номера
- поставен така, че да е еднозначно изразено предпочитанието на избирателя.

За да определите действителен ли е гласът за листа и за индивидуален кандидат при различни възможни случаи, използвайте таблицата по-долу.

	Отбелязване в бюлетината	Какво се брои и какво не се брои
1	Неясен знак или повече от един знак за листа (със или без знак за преференция)	Гласът не се брои – нито за листа, нито за кандидат.
2	Липсва знак за листа, има ясен знак за индивидуален кандидат.	Гласът не се брои.

3	Ясен знак за листа, липсва знак за индивидуален кандидат	Гласът се брои само за листата.
4	Ясен знак за листа, неясен знак или повече от един знак за индивидуален кандидат	Гласът се брои само за листата.
5	Ясен знак за листа, знак за индивидуален кандидат с номер извън реалната кандидатска листа	Гласът се брои само за листата.
6	Ясен знак за листа - инициативен комитет, знак за кандидат с номер 2 или по-голям в дясната част	Гласът се брои за листата на инициативния комитет, тоест за независимия кандидат.

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – трябва да има само един знак X или ✓
	Име на партия, коалиция или ИК	
	Име на партия, коалиция или ИК	

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – точката е специален символ
---	--------------------------------	--

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – разрешени са само X или ✓.
---	--------------------------------	--

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – допълнителното кръгче е специален символ.
---	--------------------------------	---

<input data-bbox="305 191 430 296" type="checkbox"/>	Име на партия.....	Недействителен глас – знакът трябва да е в квадратчето (така може да служи като специален символ).
--	--------------------	--

<input data-bbox="194 401 261 487" type="checkbox"/>	1	Име на партия, коалиция или ИК	Действителен глас – волята на избирателя е ясна, знакът не засяга квадратче на друга листа.
<input checked="" data-bbox="186 548 261 634" type="checkbox"/>	2	Име на партия, коалиция или ИК	
<input data-bbox="194 716 261 802" type="checkbox"/>	3	Име на партия, коалиция или ИК	

Х. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал

Попълване на протокола

Едва след като СИК е попълнила изцяло черновата на протокола и членовете са се убедили, че данните са верни и контролите са удовлетворени, се разпечатва една от двете белови на протокола. Вторият екземпляр на беловата на протокола ще се разпечата и употреби само при допускане на грешка. (Изборен кодекс, чл. 215. (1), т.7; чл. 273)

По форма и съдържание беловата е еднаква с черновата, с която СИК е работила досега. Формулярът (белова) на протокола е в три идентични екземпляра на трипластова индигирана хартия и има полиграфическа защита (Чл.273) и фабричен (сериен) номер (Чл. 215. (1), т.7).

Всеки екземпляр на протокола е на листа с обособени страници. На първия лист се вписват общите данни за гласуването в секцията и гласовете за партиите, коалициите и инициативните комитети. Нататък се вписват предпочитанията (преференциите) за кандидатите на партиите и коалициите.

Важно!

- При работа с протокола не го разпластявайте (не бива да се отделят еднаквите листи, тъй като са на химизирана хартия). Да не се използва протоколът като подложка за писане.
- Всички данни се вписват С ДУМИ И С ЧИСЛА! Когато числото е 0, се пише „нула“.
- Пликът с протокола не се запечатва.

Член на СИК внимателно пренася данните от черновата на протокола ред по ред.

В буква „В“ се описва дали е имало спорове по действителността на гласовете, какви решения са взети по тях.

В края на протокола се отбелязва какви жалби или заявления са постъпвали до СИК и какви решения е взела СИК по тях. Описват се и се прилагат към протокола всички жалби.

Отбелязва се каква е била обстановката при произвеждането на изборите.

Поправяне на грешки в протокола при попълването му

За да се отстрани грешка, зачертава се грешната цифра или дума с черта така, че да се вижда написаното, и се написват действителните данни. Всеки член на СИК трябва да подпише поправката отстрани. Ако са сгрешени данните и с цифри и с думи, зачертават се и се поправят по описания начин и двете грешки.

В случай че грешката не може да бъде отстранена по този начин, използва се резервният втори формуляр на протокол (изцяло). В такъв случай СИК унищожава сгрешения протокол с надпис "СГРЕШЕН" и протоколът се подписва от всички членове. Когато предава протокола с резултатите от гласуването, СИК връща на РИК и сгрешения екземпляр. В РИК фабричните номера на сгрешения протокол и на протокола с верните резултати се сверяват с номерата, записани в деня преди изборите в протокола за предаването и приемането на изборните книжа (Чл. 274).

При предаването на протокола в РИК всеки лист ще се сканира. Системата разпознава протоколите по уникалният им номер и черните правоъгълници. **Затова ако СИК допусне**

грешка на един лист от беловата, в никакъв случай не бива да подменя само този лист със съответния лист от резервния втори формуляр.

В този случай при сканирането системата няма да разпознае листа с различни номера и няма да го приеме като част от същия документ. СИК с такъв протокол ще бъде оставена да изчака приемането на всички други протоколи и книжа на останалите СИК в района. Всички членове на СИК ще бъдат събрани в областния център и в присъствието на РИК ще отворят торбата с бюлетините и останалите книжа и материали и отново ще установят резултатите и съставят нов протокол.

Когато и в двата формуляра на протокола бъде допусната грешка, унищожените протоколи се връщат в районната избирателна комисия, където след сверяване на фабричните им номера СИК ще получи нов формуляр. Това обстоятелство ще се впише в протокола за приемане и предаване на изборните книжа, който се подписва от всички членове на СИК (Чл.274).

Подписване на протокола

Всички членове на СИК подписват протокола и се отбелязва в колко часа е станало това. Член на СИК няма право да откаже да подпише протокола. Член на СИК, неподписал протокола без уважителни причини, носи административно-наказателна отговорност.

Член, който не е съгласен с отразеното в протокола, го подписва с особено мнение, като посочва в какво се изразява несъгласието му. Мотивите се излагат в писмена форма на отделен лист и се прилагат като неразделна част от протокола. Неподписването на протокола от член на СИК не го прави недействителен. Когато член на СИК е възпрепятстван по уважителни причини да подпише протокола, това се отбелязва, като се посочват и причините. (Чл.282)

Поправки в протокола след подписването му може да се правят преди обявяване на резултатите от гласуването. Поправката се подписва от всички членове на комисията, като отстрани се пише "поправка". Очевидни фактически грешки може да се поправят и след обявяване на резултата. (Чл.282)

След подписването председателят на СИК обявява резултатите от гласуването по партии, коалиции и независими кандидати, както и броя на предпочитанията (преференциите) за всеки кандидат на партия и коалиция. (Чл.282)

Получаване на копие от протокола (Чл. 283).

Право да получат заверено копие от протокола имат:

- членовете на секционната избирателна комисия;
- кандидатите, застъпниците и представителите на партиите, коалициите и инициативните комитети;
- наблюдателите.

Копирането се извършва след попълване на всички данни в протокола и подписването му от всички членове на СИК и преди предаването на протокола в РИК.

Копирането се извършва от определен от СИК член само в изборното помещение.

СИК дава възможност на всяко лице, което има право да получи копие от протокола, да сравни дали данните от копието съответстват точно на оригинала. След сравняването и ако копието отговаря точно на оригинала, председателят, заместник-председателят и секретарят на СИК подписват копията на протокола на всяка страница (лист) и полагат печата на комисията.

Копирането се извършва преди да бъде запечатана торбата с материалите на СИК, защото в нея се слага и печатът.

Имената, качеството на лицата и другите данни, получили копие от протокола, се вписват в списък ([Приложение № 85](#)), който се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Опаковане на изборните книжа и материали

След попълване на беловата на протокола СИК поставя в торбата:

- Кочаните с неизползваните бюлетини, сгрешените бюлетини, бюлетините по чл. 227, 228 и чл. 265, ал. 5 от ИК, унищожените по други причини бюлетини, използваните бюлетини, с които е гласувано, опаковани според установените резултати – действителни и недействителни;
- Печата на СИК, в отделен плик;
- Протокола за маркиране на печата на СИК;
- Останалите книжа и материали – черновата на протокола, приемо-предавателния протокол за списъка, списъците за вписване на застъпници, наблюдатели, представители на партии, коалиции от партии и инициативни комитети, списъка за вписване на лицата, получили копия от протокола на СИК и други.

Торбата се завързва и запечтва с хартиена лента, върху която членовете на СИК се подписват и отбелязват пълния номер на секцията. Този номер се изписва с маркер и върху самата торба.

Извън торбата, в отделни пликове се поставят:

- Избирателните списъци част I и II с приложените към тях декларации и удостоверения, Списъка на заличените лица и Списъка за допълнително вписване на придружители – те се поставят в плик с надпис „Списъци на СИК“.
- Попълненият и подписан протокол на СИК (**неразпластен**).
- Неизползваният формуляр от протокол на СИК (запечатан по начина, по който е предаден на СИК в предизборния ден) или сгрешения протокол (ако има такъв), протокола за предаване и приемане на изборните книжа и материали по реда на чл. 215, ал. 4 от ИК – приложения № 78/№ 80/№ 81/№ 82/№ 83, протокола за предаване на сгрешени формуляри и приемане на нов формуляр на протокол на СИК (ако е съставен такъв), които се поставят в отделен плик.

- Пликовете не се запечатват и не се поставят в торбата. Тези пликове се запечатват след приемането им от комисията по чл. 287, ал. 7 от ИК (длъжностни лица от общинската администрация, които получават материалите на СИК, след като протоколът ѝ е приет от РИК).
- Копие от подписания протокол на СИК, подписан на всеки лист от председателя, заместник-председателя и секретаря и подпечатан с печата на комисията, се поставя на вратата на изборното помещение.

Транспортиране на изборните книжа и материали

Веднага след изготвяне на протокола на СИК, но не по-късно от 24 часа след обявяване края на гласуването, книжата и материалите се транспортират от секцията (изборното помещение) до РИК и до общината.

Забранява се на членовете на СИК да пренасят протоколите, бюлетините, изборните книжа и други материали по домовете си или на други места освен в РИК и в общината.

Председателят или заместник-председателят, секретарят и поне още един член на СИК (от различни партии и коалиции) предават торбата с изборните книжа и материали в общината след предаване на протокола и списъците на РИК. В градовете с районно деление (София, Пловдив и Варна) чувалите с изборните книжа и материали се предават в съответните районни администрации и се съхраняват от тях.

Тези материали се предават на комисия, определена със заповед на кмета на общината.

- **Длъжностните лица от СИК трябва да са предложени от различни партии и коалиции.**
- **По време на транспортирането до РИК, при изчакването и предаването на материалите не се допуска други лица, освен членовете на СИК и персонала на РИК да имат достъп, да пренасят, преместват и да извършват каквито и да било операции с книжата и материалите.**

Приемане и обработка на секционния протокол от РИК

Председателят или заместник-председателят, секретарят и поне един член на СИК предават плика със секционния протокол (неразпластен) на Районната избирателна комисия.

РИК приема представителите на СИК и проверява секционния протокол, като сверява фабричния му номер с номера, вписан в протокола за приемане и предаване на изборните книжа и материали.

Представителите на СИК проследяват точността на въвеждане данните от протокола в изчислителния пункт (ИП) на РИК.

Когато РИК установи очевидни фактически грешки в секционния протокол, тя го връща на СИК за отстраняването им.

Когато РИК установи, че фабричният номер на представения протокол не съответства на получения от СИК протокол, както и когато установи съществено несъответствие във вписаните в протокола данни, което не може да се отстрани от СИК, секционната избирателна комисия заедно с РИК извършват ново преброяване на гласовете след приемането на протоколите на всички секционни избирателни комисии.

При приемане на секционния протокол РИК издава разписка, която съдържа числовите данни от протокола. Разписката се подписва от представители на РИК, СИК и ИП.

Членовете на СИК, предали секционния протокол на РИК, поставят разписката до копието от секционния протокол пред секцията.

Останалите действия по приемането и обработката на секционния протокол от РИК се извършват съгласно Методическите указания на Централната избирателна комисия за РИК.